

УДК 821.163.3.0

В.У. Таранеўскі

Польскамоўныя мемуары ў кантэксте старабеларускай літаратуры XVII ст.

(«Запіскі мае і дыярыуш маёй ваеннай службы...»)

Я.У. Пачобута-Адлянцкага)

Вытокі польскамоўных мемуараў, што былі створаны ўраджэнцамі Беларусі, трэба шукаць у той палітычнай і ваеннай сітуацыі, якая склалася на пераломе стагоддзяў, асабліва на пачатку XVII ст. Люблінская унія, заключаная 10 снежня 1569 г., балюча ўдарыла па пачуццях Літвы. Шляхта, якая хацела браць удзел у публічным жыцці новай, абодвух народаў, дзяржавы Рэчы Паспалітай, павінна была прыйсці да бліжэйшага знаёмства з польскай культурай, з польскай мовай, якая была моваю сеймаў. У дыскусіі, што папярэднічала уніі, гэтая праблема не была пастаўлена, як быццам яна і не існавала, бо па-польску на Беларусі ўжо размаўлялі паўсюдна, асабліва ў шляхецкай сферы, прадстаўнікі якой, урэшце, і прадвызначылі развіццё мемуарыстыкі ў XVII стагоддзі. Адным з іх якраз і з'яўляецца Я.У. Пачобута-Адлянцкі (1640–1703), які пакінуў выдатныя ўспаміны аб грамадска-палітычнай, ваеннай і побытавай сітуацыі ў Рэчы Паспалітай за 1640–1684 гг. пад назвай «Notacyje moje i dziariusz mojej sluzby wojennej...» [1]. Польскі даследчык мемуараў Багдан Крулікоўскі «Запіскі» Пачобута назваў «знакамітымі», «якія ў многіх месцах могуць раўняцца з Паскавымі», хоць застаюцца малазнанымі, як і асоба самога аўтара. У Беларусі яны ўпершыню з'явіліся ў часопісе «Полымя» ва ўрыўках [2]. У Польшчы іх надрукаваў яшчэ Ю. Крашэўскі ў 1877 г., а ў наш час выйшла ў свет іх новае выданне, падрыхтаванае і пракаменціраванае А. Рахубам. Польскія літаратуразнаўцы першымі і ацанілі працу Пачобута. У. Чаплінскі, займаючыся жанравай спецыфікай даўнейшых мемуараў, назваў «Запіскі» выдатнай гістарычнай крыніцай з выразнымі элементамі нарацыі», і заўважыў, «што хоць яны і выкладзены ў форме дыярыуша, але не з'яўляюцца дыярыушам *sensu scripto*». Я. Рытэль залічыла «Запіскі» да аўтабіяграфій ці мемуараў з перавагаю аўтабіяграфічных элементаў», а пазней прызнала іх «дыярыушам з агенчыкам мемуарнай нарацыі». А. Сайкоўскі назваў іх «дыярыушам ваеннай службы», што можна было б і прыняць, калі б у Пачобута была інфармацыя выключна пра яго вайсковыя справы, якія ён спыніў у 1667 годзе, пайшоўшы з войска і вядучы свае запісы – запісы сталі цывільнымі – яшчэ 17 гадоў.

Увогуле, праца Я.У. Пачобута-Адлянцкага – сінкрэтычнага характару: гэта «дыярыуш-мемуары», з наяўнасцю элементаў і дыярыуша і мемуараў ці сюжэтаў з больш развітымі праявамі яркага апавядальніцтва. Несумненна і іх гістарычная каштоўнасць. Слушна пісаў Чэслаў Хернас, заўважаючы, што Пачобут у сваіх дамашніх і мілітарных мемуарах падаў многа знамянальных рыс

да зборнага шляхецага партрэта і ў апісанні авантурнага жыцця жаўнера, і ў яго расчараванні, што да нічога ў службе Айчыне не даслужыўся, і ў паказе яго забабоннасці, якая ўплывала на яго ўчынкі. Як бы падагульняючы значэнне працы Я.У. Пачобута-Адлянцага, Эдвард Менда прыйшоў да высновы, што яны запаўняюць шмат прабелаў у мемуарыстыцы XVII ст.

Сапраўды, без Пачобута нельга найпаўней уявіць ратную кампанію 1658–1667 г. на ўсходніх рубяжах Рэчы Паспалітай і асабліва цікавую геаграфію выправаў літоўскіх харугваў у 1658–1660 г. у Курляндыю (аб гэтым звесткі толькі ў яго).

«Запіскі...» Я.У. Пачобута-Адлянцага, укладзеныя ў штодзённую форму, не былі рэгулярнымі, яны, як мы ўжо казалі, выразна дзеляцца на дзве часткі. Першую, за 1658–1667 г., другую – 1668–1684 г. Абедзве гэтыя часткі аб'яднаны духам, асобай самога мемуарыста. Як Самуіл Маскевіч і Я. Хрызастам Пасек, Я.У. Пачобут-Адлянцікі пачынаў з кароткіх паведамленняў, ці з чужых слоў, ці па дакументах, якія меў (аб сваім нараджэнні, аб сваіх хросных бацьках, хто быў ксёндз, які хрысціў будучага мемуарыста). Першы запіс у Я.У. Пачобута датуецца 26 чэрвенем 1640 года, аднак больш-менш рэгулярную храналогію ўласнага жыцця ён пачаў выкладаць з 1658 г., калі пасля смерці бацькі, «мала пабыўшы ў школах і мала чаму навучыўшыся, а адслужыўшы хлапечыя гады», быў выпраўлены маці і старэйшымі братамі на ваенную службу з паспалітым рушэннем пад казацкую харугву слонімскага падкаморага Мікалая Шэмета. Запісы ж за 1640, 1648 і 1655 г. – гэта скупыя паведамленні (як бы аўтарскія) не са свайго жыцця. У іх найвыразней адчуваецца дыстанцыя часу, размытасць аблічча героя-апавядальніка і аслабленасць дынамікі падзей. Апошнія два моманты, а яны – важнейшыя для мемуараў тыпу Пачобутавых, пачынаюць праграмавацца ў «Запісках...» з 1658 г. У гэты час іх аўтар знаходзіўся ў войску, кіруючыся ў Курляндыю ваяваць супраць шведаў, дзе ў лістападзе гэтага ж года і прыняў баявое хрышчэнне. Першую сваю бітву апісаў Пачобут па-юнацку горача і эфектна, як афарбаваў «сваю шаблю непрыяцельскай крывёю» не толькі чырвонай, але і чорнай, бо мала што сам не загінуў. Там жа, у Курляндыі, аўтару «Запісак...» упершыню, яшчэ зусім маладому – васемнаццаці гадоў, прыйшлося адстойваць мужчынскую годнасць і шляхецкі гонар у паядынку з панам Галубіцкім. Менавіта тут і зведаў Пачобут, таксама ўпершыню, чалавечую подласць, што хадзіла ў яго за спіной у асобе Галубіцага, які ўжо пасля сваркі напаў да яго з тылу, выцяўшы шаблю ў лапатку.

Апавяданне Я.У. Пачобута-Адлянцага пра курляндскія падзеі насычана самымі рознымі дэталямі (зборы, рух войска, пастой, пералік военачальнікаў і простых жаўнераў). Першым Рэч Паспалітая даверыла цэлыя арміі, другія ў спадзяванні заслугі ад караля маэнткаў, грашовых узнагарод і чыноў клалі сваё жыццё на полі бітвы часта ў першым жа паядынку. Пачобута шанавала Багародзіца, хаця загінуць ён мог не адзін раз, як гэта здарылася ў 1658 годзе пад Мітавай ці 8 кастрычніка 1660 года на берагах рэчкі Басі. Гэты дзень, як запісаў мемуарыст, «крывёю абліты, лепшае грона шляхетнай моладзі і сыноў мілай Айчыны немалымі трупамі пакпаў, якіх цяжка было і палічыць, бо адных я не ведаў, а другіх і прозвішчаў не помню [1, с. 114].

Апісанне бітвы харугваў Стэфана Чарнецкага з дружинамі Юрыя Даўгарукага напрошваецца ў Пачобута на параўнанне з лепшымі баталістычнымі карцінамі ў польскамоўных героіка-эпічных паэмах А. Рымшы, Ф. Градоўскага, Я. Радвана і сведчыць аб аўтарскай унутранай, духоўнай, Богам дадзенай літаратурнай рэфлексіі справы. «Месяца кастрычніка, – піша Пачобут, – 8 дня, апоўначы, выслухаўшы набажэнства і аддаўшыся пад апеку Усявышняму, вышлі харугвы ў поле... Хутка і дзень пачаў асвятляць зямлю, і ягамосць пан гетман, будучы ўжо гатовым да бітвы, паслаў трубача клікаць Даўгарукага з абоза на поле крывавага бою. Тыя ж, не бавячыся, на самым

досвітку дзёрзка кінуліся ў атаку і пры набліжэнні да нас ударылі перакрыжваным агнём з двухсот пяці гармат, на што мы адказалі ўзаемнасцю, з двухсот. Пасля такога прывітання і лёгкага сполаху ў шэрагах, было загадана харугвам і нам, з іменем Божым, атакаваць. Зайгралі вайсковы танец і розную музыку, а мы, спяваючы «O gloriosa» і клічучы Божую Маці на дапамогу, з вясёлым сэрцам і духоўным блаславеннем, сутыкнуліся на левым фланзе...» [1, с. 143].

А. Рымша, толькі ў паэтычнай форме, як бы паўтарае Я.У. Пачобута, калі апісвае лрэлюдыю бітвы «лпоўскіх Ахілесаў» князя Крыштафа Радзівіла (Перуна):

*Свой голас жахліва труба па расе падае,
Барабаны гучаць, і палка ад іх не адстае,
Лёгкі вецер харугвы прыгожыя развівае...*

Урэшце, у баталістычных сцэнах Я.У. Пачобут ні ў чым не саступае і паляку Я.Х. Пасеку, аўтару «Мемуараў» за 1656–1688 гг. Параўнаем апісанне Пасека аб пачатку бітвы пад Палонкаю з Пачобутавым на рацэ Басі: «Як крыху развіднела, зараз жа загадана трубіць па конях. Рушылася войска, каб мы, Пана Бога ўзяўшы на помач, зараней гэтую пачалі забаву. Ідучы тады, кожны адпраўляў сваё набажэнства: слевы, малітвы, капеланы, едучы на конях, слухалі споведзі. Кожны прычашчаўся, каб быў як найгатоўшы на смерць...» [3]. Я.Х. Пасек, як нам здаецца, больш эмацыянальны і экспрэсіўны, чым Пачобут, затое наш мемуарыст дакладнейшы, часцей, чым Пасек, імкнўся да аб'ектыўнасці і жыццёвай праўды. Я.Х. Пасек, здаецца, выдумваў, калі пісаў пра лічбу войскаў, што ўдзельнічалі ў бітве пад Палонкаю: «было тады на 40 000 Масквы, а нашага і з Літваю толькі 15 000», у той час як Масква мела толькі напалавіну гэтага. Без самалюбавання, несумненна, не абышлося і ў Пачобута, але яно не гіпербалізаванае, як у Пасека, не выклікае насмешкі і добра пасуе постаці і характару аўтара. Са старонак «Запісак...» Я.У. Пачобута вынікае, што ў бітвах, у адрозненне ад Я.Х. Пасека, ён асабліва не вызначыўся, аднак пажартаваў з Альбрэхта Канстанцы Цеханоўскага, аршанскага маршапка, які ў час бітвы на Басі «зваліўся з каня, а потым апраўдваўся, што гэта да яго прыпала нядобрая хвароба ад атруты...» [1, с. 145]. «Здаецца мне, – зрабіў вывад Я.У. Пачобут, – што нядобрая, але ад страху, а не ад атруты, бо за сталом, пры добрым віне, не было лепшага жаўнера» [1, с. 145].

Смех – не вельмі характэрная для мемуарна-дыярыяшавых твораў квінтэсенцыя. Халодны і аднастайны Я.А. Храпавіцкі, заўсёды ў клопатах і на-раканнях Ф. Еўлашоўскі, і толькі два гусары – С. Маскевіч, Я.У. Пачобут-Адлянцікі не шмат, але сябравалі з гумарам, якога сапраўды ў іх час не хапала. Якраз дзякуючы свайму гумару і задзірыстасці Я.У. Пачобут быў чалавекам неардынарным, рэдкім. Ніхто з мемуарыстаў-жаўнераў не паядынкаваў так часта і з добрым для сябе вынікам, як ён. Калі гэта было, каб малазнаны ў краі таварыш гусарскай харугвы быў выкліканы на паядынак самім вялікім гетманам Вялікага княства Літоўскага Казімірам Янам Сапегам. Не кожны асмеліўся б кінуць у вочы магнату такога рангу словы, падобныя Пачобутавым: «Дзеля Бога, прашу перадаць ягамосцю..., каб мяне ён на паядынак не выклікаў, бо калі мяне паб'е, то невялікую будзе мець славу, што Сапега Пачобута пабіў, але, барані Божа, Пачобут Сапегу паб'е, то ўся дзяржава яго шчасце і перамогу бачыць будзе...» [1, с. 181].

У гэтым выпадку, здаецца, Пачобут перабольшыў, схітрыў перад тымі, каму ён ахвяраваў сваю працу. Героіка-трыксцёрскія ўчынкі бачым у яго неаднойчы, і ў гэтым нічога адмоўнага няма, а больш таго праектуем абставіны, пад уплывам чаго фармаваліся Пачобутавы мараль, светапогляд, менталітэт вайскоўца, выхадца з ненадта багатага шляхецкага асяроддзя, які не раз са словамі «дай, Езус, шчасліва» запускаў агонь пад стрэхі дамоў мірных жыхароў і фарбаваў шаблю іх крывёю. Прычым, кіраваўся ён тут не столькі патрыятычнымі ідэямі, змаганнем

за слаўтутыя шляхецкія вольнасці, колькі практычным. нажыва каштоўнасцей была рухомай сілай яго ўчынкаў, як і многіх дзесяткаў тысяч валюнтарыстаў, што разам з ім ваявалі ў Курляндзі і Маскоўскіх землях.

Адзначым, што пра падзеі, якія адбываліся без яго ўдзелу, Пачобут пісаў рэдка, як, напрыклад, пра неардынарны для Рэчы Паспалітай выпадак, што меўся быць 28 лістапада 1661 года, калі канфедэраты гвалтоўна забілі польнага гетмана, кароннага скарбніка Вінцэнта Гансеўскага і кароннага маршалка Казіміра Хвалібога Жэромскага. Гэтую трагічную падзею Пачобут выклаў выключна эмацыянальна, з непрыхаванымі жалем і спачуваннем да ахвяр і абурэннем да «несумленных сыноў Айчыны», якія «самі судзілі, самі былі і катамі». «Гвалт быў, ёсць і будзе, роўна як і несправядлівасць», – пафіласофску мудра і коратка ацаніў мемуарыст праз асуджэнне аднаго жахлівага выпадку цэлае грамадства. І тут дарэчы будзе ўспомніць, як нязнамы паўднёва-рускі летапісец, вялікі майстар рэалістычнага апісання не толькі феадальных войнаў, але і розных эпизодаў палітычнай барацьбы і інтрыгі, у адным, падобным да Пачобутавага, сюжэце, уклаў у вусны цэлай княжацкай дружыны такую сентэнцыю: «Зол бе человек бесу – и бес того не замыслит, еже зол человек замыслит». Злосць на няўдачы ў бітвах, з-за не ўзятых непрыцельскіх крэпасцей, за дарэмна забітых, за прадажнасць замежных афіцэраў, за неатрыманыя грошы, пасады і маёнткі вымяшчалі жаўнеры ў шматлікіх канфедэрацыях і рокашах, але найчасцей на мірных жыхарах у чужых землях. Забойства слаўных і вядомых у дзяржаве людзей падначаленымі было выключным. Але яно ішло ад той жа злосці па прычыне няспраўджаных спадзяванняў на ўзнагароду. Сам Я.У. Пачобут-Адлянцікі ў крывавай расправе над Гансеўскім і Хвалібогам не ўдзельнічаў, але неаднойчы за адно толькі сказанае слова супраць яго самога ўступаў у паядынкі з тымі, каго зусім не ведаў, і гатоў быў, у выпадку перамогі, забіць чалавека да смерці. Здаралася такое не толькі на ваенных дарогах, чаму магло быць хоць нейкае апраўданне, але і ў мірны час, які наступіў для Пачобута са снежня 1665 г. Гэтым годам заканчваецца яго сталая вайсковая служба і «мілітарысцкая» частка «Запісак...», якая ахоплівае 8 гадоў. У ёй выразна паўстае шмат у чым сімвалічная постаць гусара, ліцвіна па паходжанні, а па мове і традыцыях – паляка.

«Месяца лютага 2 дня, у дзень Грамніц, загадала мне таварыства ім службыць, абраўшы за дэпутата, дай, Езус, шчасліва», – такімі словамі распачаў «мірную» частку «Запісак...» і новы этап у сваім жыцці, ужо вольны ад ваенных клопатаў і бітваў, Я.У. Пачобут-Адлянцікі. «Мірнай» мы называем яе ўмоўна: не было ваенных кампаній, дык адбываліся стрэсы ў самой Рэчы Паспалітай, што «было нават брыдка і чужым манархам». Прычына той «брыдкасці», паводле Пачобута, стаў рокаш Ежы Любамірскага, які 14 ліпеня 1666 г. закончыўся фатальнай братазбойчай бітвай пад Монтвамі, дзе загінула тры тысячы семсот сорок польскіх афіцэраў і жаўнераў ад рук саміх жа палякаў. У тых трагічных падзеях Пачобут не прымаў удзелу і ён не выказваў сваёй прыхільнасці да караля ці ракашанаў, захоўваў нейтралітэт, толькі нявесела парадаваўся, што не было там літоўскага войска, бо «стала б тады для Рэчы Паспалітай жалоба яшчэ большай». Сацыяльная псіхалогія, сацыяльнае агульнае ператвараецца ў мемуарыста ў прыватнаіндывідуальнае, а з гэтым мяняюцца і форма, жанрава-стылёвыя параметры: інфармацыя набывае ўласцівасці мастацкай нарацыі, пачынаецца ўлада над сюжэтам як формай выяўлення падзей у часе.

Урэшце, калі параўноўваць «мілітарысцкую» і «мірную» часткі «Запісак...» па панарамнасці і па аб'ёме інфармацыі, па выразнасці індывідуальнага аўтарскага пачатку – то і ў першай, і ў другой ёсць скупасць, ёсць і шчодрасць, шчодрасці нібыта больш. Але і там і тут мемуарыст захаваў строгую пагадовую

храналогію, а ў яе межах нерэгулярныя запісы па месяцах і днях. Пагадовы запіс як у першай, так і ў другой частках стаў галоўным прынцыпам мемуарнай канструкцыі, і ў той і ў другой частках хапае скупаватых, «лянівых» на слова мясцін з элементарнай фіксацыяй фактаў прыватнага характару (прыезды і ад'езды гасцей, наведванне касцёлаў, дарога з дому і дадому і г.д.). Іншы ж дзённы запіс перарастае ў невялікую бытавую навелу ці ў мікрабелетрыстычнае апавяданне. Можна казаць, што і візуальная форма «Запісак...» змянілася, і змяніўся сам Пачобут. Ён становіцца больш дамавітым, больш меланхалічна-лірычным, мудрым, і ўжо з вышыні сваёй мудрасці пачынае асэнсоўваць рэальныя абставіны і людзей. Аднак закладзеныя ў ім прыродай фізічная сіла, схільнасць да прыгод і авантур застаюцца, патрабуюць волі, выхаду, і толькі жаніцьба, моцнае пачуццё да жонкі, Рахелі Юдыты Гадэбскай, дзеці зменшваюць юнацкі валюнтарызм Пачобута, змякчаюць яго характар, лавялічваюць рацыяналізм канфліктаў часу і асоб, канфліктаў ваенных, сацыяльна-класавых, барацьбы добра і зла, маральных норм і антымаралі. Пры гэтым факт, рэпліка, дыялог набліжаюцца да мастацкай дэталь, нанізваюцца на нітку сюжэта, як пацерка да пацеркі.

Я.У. Пачобут-Адлянцікі, у адрозненне ад С. Маскевіча, П.К. Абуховіча, Я.А. Храпавіцкага, вельмі многа старонак у сваёй працы адвёў жонцы – «наймілейшай Рахелі». Менавіта з ёю звязваем мы паняцце «лірызму» яго «Запісак...», якое таксама рэдкасць для твораў падобнага жанру. Забіяка і авантурыст стаў добрым мужам і сем'янінам. Дзе б ні знаходзіўся (на трыбунапах, на заробках у Жмудзі, на павятовых ці грамнічых сейміках), ён заўсёды помніў пра «укаханую Рахель» і заўсёды «rekta via» (лац. – прамой дарогай) спяшаўся да яе. Аднак шлюб мемуарыста з Рахеліяй Юдытай Гадэбскай цягнуўся нядоўга: яна памерла 22 кастрычніка 1682 года, на чатырнаццатым годзе сумеснага жыцця з ім. Перад гэтым няшчасцем Я.У. Пачобут-Адлянцікі неаднойчы змяшчаў на старонках сваіх «Запісаў...» знакаванні, якія Гасподзь Бог ніспасылаў яму, як бы папярэджваючы аб смерці блізкага чапавека: знакаванні першае – злоўленя на куццю сем шчупакоў, сярод якіх адзін быў чорны. Другое – лебедзі, чарада якіх невядома адкуль праляцела над падворем памарноцкага дома мемуарыста. Пачобут не паверыў у гэтае знакаванне, але пасля скону яго «наймілейшай Рахелі» аб гэтым шкадаваў і пры кожным зручным выпадку падкрэсліваў правамоцнасць людской веры ў незвычайнасць прыродных рэчаў.

Размова пра знакі – гэта, здаецца, з псіхалагізму Сярэднявекі, гэта ўсё ж паглыбленне ва ўнутраны свет сярэднявечага чалавека. Цікавасць да ўнутранага свету, яна была на шляху да цікавасці да новай нарацыі, новай нацыянальнай прозы. Тут Я.У. Пачобут сыходзіўся з Ф. Еўлашоўскім і з усімі тымі мемуарыстамі, што засяроджваліся на транспрэцэндэнтным, на містычным, так уласцівым сярэднявекі. Мы хочам тут падкрэсліць менавіта ўдзел падобных відзенняў («виденья») свету, іх трансфармацыю ў псіхалагізм новае прозы – у псіхалагізм і філасафічнасць. Смерць жонкі стала для Пачобута трагічнай, але не фатальнай: другі раз мемуарыст не жаніўся, але і не застаўся па-за публічнымі дзеямі, праўда, не агульна-дзяржаўнага маштабу, а павятовага. Адсюль лаканічнасць запісаў, канстатацыя фактаў, відавочнае нежаданне пра іх асабліва шырока пісаць. Выключэннем стала толькі шырокае, змешчанае ў самым канцы «Запісак...», пад 1684 годам, апісанне падарожжа мемуарыста ў Карону. Галоўнай мэтай гэтай перэгрынацыі было адведванне Яснай гары, кляштара айцоў Паўлінаў у Чанстахове. Адначасна Пачобут упарадкоўваў нейкія свае справы з Інаўроцлаўскімі ваяводамі Станіславам і Міхалам Разражэўскімі (чаго яны датычыліся, не прайнфармавана); трэцяй мэтай гэтага падарожжа было спатканне з каралём Янам III Сабескім, якому мемуарыст «абняў ногі» 16 мая 1684 года ў Явараве і ад якога атрымаў узнага-

роду і пасаду ашмянскага стольніка. Значэнне гэтага каралеўскага падарунка змяншае толькі той факт, што 28 студзеня 1684 г. гэтую ж пасаду атрымаў Станіслаў Пазняк (таму Пачобут стаў стольнікам толькі тытулярна). Гэта з'явілася прычынай доўгага судовага працэсу, у выніку якога Пачобут у 1685 годзе ўсё ж такі заняў пасаду, наданую каралём.

Нябачанае раней, яго знаходжанне пры каралю, падарожжа па новых мясцінах, экзатычныя рэаліі і нават людзі прычыніліся да аб'ёмнага запісу не толькі для сябе, але і на памяць дзецям, якіх мемуарыст хацеў бачыць у рыцарскай школе пры каралеўскім двары. Трэба сказаць, што запісы за 1684 год нагадваюць падарожны дзённік, якія вялі многія літоўскія шляхцічы ў час падарожжаў па Еўропе, як, напрыклад, Антон Білевіч. У той жа час яны маюць рысы «мініпаломніка», калі такі тэрмін можна скарыстаць, бо адведваў мемуарыст не святую Зямлю, як М.К. Радзівіл-Сіротка, а толькі святыя месцы Вялікай і Малой Польшчы, што спрыяла асэнсаванню перажытага. Пачобут меў у гэты час 44 гады, знаходзіўся на ўзлёце сіл, таму зварот да Бога з пакаяннем, напэўна, змяніў лад яго жыцця ў будучым. Праўда, якім яно было, можна толькі здагадацца, бо пасля заканчэння запісаў мемуарыст жывіў яшчэ 19 год.

Эдвард Менда, напрыклад, прыйшоў да высновы небеспадстаўна, а на аснове Пачобутавага тэксту, што мемуаратворчасцю Пачобут пачаў займацца адразу пасля шлюбу з Рахеляй Юдытай Гадэбскай, гэта значыць у 1669 г. Алаіз Сайкоўскі – таксама на падставе аналізу «Запісак...» – адступіў назад і датуе іх першую частку 1680 г., а запісы за 1680–1684 гг. – сцвярджае вучоны, укладваліся ўжо як дыярыуш і спехам. Нам здаецца, што Пачобут пачаў афармляць запісы ў тым годзе, якім мемуарыст заканчваецца, або ў 1685 г. Падставаю для яго працы сталі ранейшыя нататкі, якія ён вёў на адзіночных лістах паперы або – так у тых часы папулярныя – запіскі на палях і на пустых старонках календароў і рэлігійных кніжак, якія мемуарыст вазіў з сабою. Не заўсёды Пачобут, аднак, спісваў падзеі ўслед за імі, што ў некаторых фрагментах справакавала яго на памылковыя даты (напрыклад, недакладна пададзены ход ваеннай кампаніі 1664 года і год элекцыі Міхала Карыбута-Вішнявецкага, 1669 замест 1667 г.). Прычым і не запісаў ён пра многае, важнае, пра атрыманне, напрыклад, ім жа пасады вілкамірскага лоўчага, імянаў маці, сяцёр, швагроў і г.д. А інфармацыя з 1640–1655 гг. магла быць узятая ім з кніжак бацькі або з вуснаў маці ці старэйшага брата Ваўрынца Міхала. Сам Пачобут, асобна ад сваіх «Запісак...», падаў звесткі пра ўласную сям'ю, папчыў гэта неабходным, сямейную традыцыю пазней працягнуў сын мемуарыста – Дамінік Ваўрынец. Ён пакінуў пасля сябе невялікія, але вельмі важныя для нас, «Zapiski domowe Dominika Wawrzynca Poczobuta Odlanickiego» [1, с. 274–281], першым запісам якіх стаў лямант на смерць бацькі і слёзныя просьбы сіраты, звернутыя да Бога, аб заступніцтве і абароне ад «людской ганьбы».

ЛІТАРАТУРА

1. *Poczobut-Odlanicki, J.W.* Pamiętnik / J.W. Poczobut-Odlanicki. – Warszawa, 1987. – 427 s.
2. *Пачобут-Адлянціцкі, Я.У.* «Запіскі і дыярыуш...» // Польшча. – 1998. – № 1–2.
3. *Pasek, J.Ch.* Pamiętniki / J.Ch. Pasek. – Warszawa, 1987. – S. 59.

S U M M A R Y

The article considers of the artistic and genre peculiarities as well as the place of J.U. Pachobut-Adlianicki's «Memoirs» in the context of the historical and nonfiction Belarusian literature of the 17th century.

Поступила в редакцию 30.08.2007